

LA PARADOXA DELS MONS POSSIBLES

Jaume CASALS PONS

Gairebé des de la infantesa, Leibniz projecta la construcció d'un alfabet dels pensaments humans. Passat el temps, i per les nocions fonamentals de la seva metafísica, aquest alfabet de pensaments es convertirà en un inventari testimonial de les substàncies del món. Però la reforma o, almenys, l'ampliació de la lògica aristotèlica que hereta dels escolàstics continuarà present. La lògica inventiva consisteix a posar l'art combinatoria al sevei de l'ideal alfabètic. Sota el lema *praedicatum inest subjecto*, la màquina de Leibniz treballa en dues direccions: donat un subjecte, trobar tots els seus predicats possibles; donat un predicat, trobar tots els seus subjectes possibles. Més tard, novament, el concepte lògic de «substància singular» farà precipitar aquest treball analític en el model en xarxa de l'univers. La combinatòria és el motor, engega la producció de totes les sèries de predicats formables. La lògica inventiva, la gavella: de totes les sèries formables, en discerneix les possibles, és a dir, les que no continguin predicats contradictoris. L'operació doble es repetirà, quan la noció de sèrie esdevingui primordial, prenent la sèrie com a unitat del càlcul, en l'ordre de les sèries de sèries. Però, per la naturalesa comprensiva de les sèries en els subjectes que constitueixen, el model en xarxa restarà idèntic a l'anterior dels predicats. Idèntic fins en la *Monadologia*. I la geometria convergent de la xarxa permetrà l'enllaç entre la doctrina de la incomunicació de les substàncies (la doctrina del paral·lelisme psicològic de les sèries amb subjecte impredicable d'altres subjectes, la doctrina del desenvolupament temporal de l'harmonia preestablerta) i el principi dels indiscernibles.

Amb el procediment inventiu, lògic —per les pretensions alfabètiques— i ontològic —pel fet d'arriscar la identitat formal de l'alfabet i la realitat—, l'home pot exhaurir l'estudi de les relacions entre els conceptes finits d'un conjunt finit (nombre finit de subjectes i predicats) i extreure'n tots els enxarxats lògics possibles o, seguint l'exercici majestuós de les paraules leibnizianes, tots els mons possibles. Déu, fornit d'una intel·ligència de capacitat immensament analítica, desfà l'entrellat dels infinits (de les infinites sèries substancials possibles), selecciona el millor dels mons possibles i, finalment, el crea. Generós Leibniz que inventa l'ordre gramatical del temps i l'espai, la limitació en les funcions

de l'infinít orgíac de què Bruno l'havia fet hereu.

De cop i volta, si Leibniz és un gramàtic i la seva lògica estrictament una filosofia del judici, les bases de la paradoxa estan posades. Si hi ha, d'una banda, un Leibniz hipòcrita que pateix tot polemitzant amb Des Bosses, que ha de salvar la religiositat de la seva doctrina, que defensa la llibertat i el pecat possible quan l'ombra del spinozisme l'amenaça fatídica, un Leibniz que, com diu Bertrand Russell, ha de somriure a les princeses i, de l'altra banda, un Leibniz «autèntic» i descarnat, que s'amaga al darrera del primer i descobreix el subjecte i la substància després d'analitzar l'estructura de les proposicions no-existencials, carregant la pura sintaxi amb la responsabilitat sencera dels seus primers principis, si argumentem definitivament que els seus mons poden estudiar-se com a teories i conjunts de proposicions, aleshores és legítim ocupar-se de la paradoxa dels mons possibles.

L'enunciat és: «Podríem considerar l'estructura del món real idèntica a la dels mons possibles si no fos que:

- a) La intel·ligència humana és finita.
- b) L'existència del món real no és un predicat de les substàncies sinó que depèn de l'acte creador diví.

Per tant, cal establir uns criteris de distinció».

La primera dificultat és d'ordre lògic. Sorgeix d'una interpretació massa ràpida dels criteris de Leibniz que falseja les seves pròpies idees. Es tracta de l'associació als mons possibles de *veritats necessàries, anàlisi finita, proposicions analítiques i principi de contradicció*, i al món real de *veritats contingents, anàlisi infinita, proposicions sintètiques i principi de raó suficient*. Evidentment, l'associació no és correcta del tot quant als mons possibles perquè un món possible (ço és, seguint la nostra hipòtesi, un món consistent, no-contradictori) pot contenir subjectes amb un nombre infinit de predicats i, per consegüent, proposicions que únicament puguin verificar-se a través d'una anàlisi infinita (no és el moment de tractar de vincular a aquest pro-

blema l'algorisme de càlcul infinitesimal, malgrat el valor simbòlic que Leibniz li atribuïa). Tampoc no és completament correcta quant al món real perquè, a més de les proposicions que afectin l'existència de les substàncies i la percepció física, hom hi pot retrobar tota classe de judicis analítics: els que comparteix amb tots els altres móns possibles en el marc del principi de contradicció.

Així doncs, cal matisar les anteriors associacions per poder-les homologar com a criteris de distinció. Adjudiquem *veritats contingents, anàlisi infinita*, etc., no al món real sinó únicament a aquelles proposicions del món real que el distingeixen dels mons que només són possibles (les proposicions existencials i els judicis que vinculen, *sub ratione possibilitatis*, les substàncies individuals al temps i a l'existència), i *veritats necessàries, anàlisi finita*, etc., a les proposicions vàlides en tots els mons possibles (inclòs el real), és a dir, a les tautologies. L'autor s'hi avindria.

Una de les qüestions més complexes de la filosofia de Leibniz és la tendència a existir que caracteritza totes les substàncies, tots els subjectes que no poden convertir-se en predicats d'altres subjectes, i la tendència d'aquestes a maximitzar el desplegament dels seus predicats. Suposem que, al marge de les dues classes de proposicions esmentades darrerament, no n'hi hagi d'altres. Llavors, per tal de mantenir la coherència del sistema leibnizià (i no hi ha raons per a negar-la-hi abans d'hora), hem de bandejar les nostres hipòtesis llogades sobre el Leibniz autèntic i el Leibniz hipòcrita. La seva filosofia —malgrat l'ideal alfabètic— ja no comença per l'anàlisi de l'estructura subjecte-predicat de les proposicions, sinó que aquesta anàlisi és l'argument que utilitza per explicar la seva concepció de l'univers i les substàncies; és, com l'esmentada xarxa, un model del sistema, un formalisme que interpreta conceptes anteriors.

Efectivament, el problema dels criteris de distinció entre l'estructura lògica dels mons possibles i la del món real, com hem vist, el planteja la noció ambigua de «mons infinits únicament possibles». Però si els criteris leibnizians ens fan pensar que només hi ha tautologies (mons possibles finits, veritats eternes, relacions d'anàlisi finita) i proposicions d'existència (món real infinit, veritats temporals, anàlisi infinita), no podem pensar els mons possibles infinits en general

(aquells l'existència o la inexistència dels quals no comporta contradicció) en termes de conjunts consistents de proposicions ans, ben al contrari, hem de considerar que les característiques lògiques de la possibilitat estan tenyides d'existència, marcades també, com la realitat, per les incompatibilitats virtuals que únicament es resolen en el temps. Les proposicions que reclamen una anàlisi infinita per a ser verificades no són «proposables» sinó posteriorment a la noció d'existència possible que Leibniz defineix a través de les seves característiques, llavors sí, gramaticals. El lema «el predicat està inclòs en el subjecte», per exemple, és l'expressió lògica dels conceptes interiors, en el sistema leibnizià, de força i activitat. Les distàncies entre el Leibniz ètic i el Leibniz matemàtic s'han fet més curtes. I la intuïció i el concepte, més importants que la reverberació del judici per comprendre la seva metafísica.

* * *

La segona dificultat és poètica. Deriva d'aquesta primera i li va al darrera. Un món sense Judes —amb tota la pèrdua de bondat que comporta aquesta pèrdua de maldat— és un món possible que ja no pot existir. Teodor va somiar-lo a la *Teodicea*. És un possible impossible. Com podem parlar, doncs, de la tendència a existir que determina la gramàtica infinita de l'esdevenir d'aquest món? Amb Pep Calsamiglia vam descobrir un dia la hipòtesi lluent de Bocci —que ell mateix desestima per absurda— que podia haver solucionat unes quantes qüestions de la polèmica racionalista sobre la llibertat i la Providència: i si fos el curs dels esdeveniments la causa de la Providència i no a l'inrevés? No hi ha dubte que Boeci és present en Leibniz, si més no a través de Valla. I no és el mateix Leibniz qui recomana el rescat de l'or que s'amaga entre els fems (*stercus*) de la filosofia antiga i medieval? No es tracta, però, d'embolicar la troca. Ara bé, si volem salvar el criteri analític de la distinció entre el món creat i els altres mons —encara que sigui a costa de pertorbar Bertrand Russell i els seguidors de l'esquema del seu bon llibre sobre les proposicions de Leibniz—, seria una solució magnífica d'imitar la que Boeci estronca. No gosarem dir, és clar, que l'existència sigui la causa de la creació de l'harmonia, segons la nostra versió de Leibniz. Però, per un idealista, no és cap»

mala pensada fer també de l'existència —el predicat i la prerrogativa del subjecte diví— la característica determinant del llenguatge dels mons imaginaris, dels possibles únicament impossibles per un problema tan dòcil, ara, com el de la llibertat dels esperits antics. A més, encara que sigui absurd pretendre que el que va ser no fos, com que el temps mai no s'acaba perquè només marca les relacions d'incompatibilitat, no hi ha motius per creure que el que no va ser no serà. Hi ha, doncs, temps per a tot: els somnis de Teodor algun dia infinitament llunyà podran complir-se.

Atribuïnt als impossibles per llibertat el llenguatge de l'existència, les dificultats de la invenció es multipliquen i les dimensions de l'alfabet dels pensaments humans potser s'han de recon-

siderar una altra vegada. És ben sabut, tanmateix, que Leibniz no ens proposa com a mètode la interpretació orgànica de les metàfores de la metafísica sinó el càlcul orgànic, matemàtic i gramatical, sobre la seva medulla. El camí de la paradoxa dels mons possibles desapareix amb una pregunta obscura sobre la llibertat i els mons imaginaris travessada de senderes modernistes i avingudes neoclàssiques. Fullaraca arremolinada pel vent de les paraules. Ja hem dit que el tema relliscava, com moltes altres paradoxes, cap a la poesia escatològica, que sovint deixa magres beneficis en filosofia. Però, essent aquest viatge tan curt per a una distància entre dos Leibniz que suposàvem tan llarga, l'economia probablement ens haurà acabat afavorint. Almenys fem-ne la prova: *calculemus*.